

**Онищук Ігор Іванович**, доцент кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького, кандидат юридичних наук, доцент

#### ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Українська мова дуже багата і виразна. Недарма поети оспівували ці особливості мови, що дозволяють краще висловити почуття, але даністю української мови та її багатством є багатозначність слів, величезна кількість синонімів та омонімів. Цю особливість мови слід грамотно використовувати під час формування нормативно-правових актів.

Для закріплення за терміном конкретного чітко визначеного значення використовується нормативно-правова дефініція, що забезпечує стабільність і однозначність у розумінні права. Сутність названого юридичним терміном поняття права має обов'язково розкривати дефініція. Наявність чіткої дефініції - істотна відмінність терміна від загальнонавживаного слова. Дефініції юридичних термінів мають особливе значення, адже вони окреслюють сутність понять права і відіграють важливу роль під час тлумачення норм права.

Законодавець, який створює й удосконалює систему понять певної галузі законодавства, враховує і систему логічних

конструкцій, складові якої потребують назви, і наявний склад лексичних одиниць мови, беручи до уваги всі можливості її організації.

Неправильно вважати правові дефініції аксіомами, тобто неперушними істинами. На практиці правильність нормативних визначень презюмується. Але юридична наука продовжує досліджувати правові поняття і вносить до них багато змін, які часто вимагають новел і в самому законі. Тому слід, мабуть, говорити про подвійну природу правових термінів. З одного боку, нормативне, законодавче вираження дефініцій обумовлює визначеність, стабільність їх значення, з іншого боку, зв'язок із правовою теорією зумовлює їх рухомість.

У правовій літературі виокремлюють різні види дефініцій та способи їх фіксування у правовій літературі. Утім вважаємо, що основними є кодифіковані (законодавчі) дефініції, які вибудовані за родо-видовим (класичним) принципом: зазначення родової ознаки та видової відмінності. Існує й ціла низка вимог до формулювання дефініцій, які можуть бути об'єктом окремої розвідки.

Основною причиною недотримання дефінітивності, наприклад, у законодавчій сфері є невироблення єдиної законодавчої техніки. Хоча й фахова компетентність та мовна культура правотворця відіграє й тут чималу роль. Разом із тим треба наголосити на тому, що не всі юридичні терміни можуть мати чітку дефініцію. У правознавстві існують терміни, що виражають оцінні поняття, які підлягають оцінюванню в кожному конкретному випадку: тяжка образа, особливо тяжкі наслідки, поважна причина, злісне ухилення свідка від явки до органів досудового слідства і под.

Основними вимогами до юридичних термінів-понять вважається поняттєво-термінологічна єдність, дефінітивність, системність, точність та емоційно-експресивна нейтральність.

Ще на початковому етапі на основі наукової концепції проекту нормативно-правового акта необхідно визначити зміст та обсяг нормативних понять; співвідношення з конституційними поняттями, а в деяких випадках - із термінологією міжнародних нормативно-правових актів, визначених законодавством; скласти логіко-понятійну схему з наочним відображенням усіх елементів та зв'язків між ними;

дібрати лінгвістичні засоби для визначення нормативних понять, застосовуючи слова зі сталим, чітким змістом [1, с. 69].

Використання в нормативно-правовому акті маловідомого технічного терміну супроводжується його офіційним тлумаченням. У цьому аспекті важливого значення набувають техніко-юридичні дефініції, які представляють офіційно визначене технічним терміном поняття. Вони, як правило, розміщуються на початку нормативно-правового акта. Всі використовувані в нормативно-правовому акті дефініції розміщують в окрему статтю, якій дають назву «Основні поняття», або «Основні терміни і поняття», або «Визначення основних понять». Дефініції розміщуються в статті в алфавітному порядку. Можливе розміщення дефініції і в тій частині тексту, де вперше вживається термін.

Дефініції юридичних термінів істотно поліпшують чинне законодавство роблять його зміст зрозумілим і доступним. Традиційно їх розглядають у якості коротких визначень понять, включених у текст джерел права. З їх допомогою адресати правового припису отримують можливість детально розібратися в елементах категоріального апарату законодавства, отримати точне уявлення про державно-владне веління, закріплене в юридичній нормі [2, с. 144].

Оскільки юридичний словник постійно еволюціонує з розвитком держави і права, у його складі, крім широко вживаної термінологічної лексики, є слова, які вийшли з активного вжитку - історизми, архаїзми, та неологізми - термінологічні одиниці, якими іменуються нові правові поняття та явища. З іншого боку, деякі слова, які отримали досить широке застосування, починають втрачати об'єктивну актуальність і зникати з правового вжитку. У юридичну і повсякденну термінологію повертаються терміни, які тривалий час вважалися застарілими, наприклад, «присяжні», «волесть», «земське зібрання» тощо. У таких випадках необхідно усвідомити точний сучасний зміст використовуваного раніше «застарілого» слова, переконатися, чи отримало воно досить широке поширення [2, с. 145].

Внесення в текст нормативно-правового акта дефініцій - офіційних і легальних визначень понять, є тим інструментом, за

допомогою якого забезпечується загальна ясність та популярність законодавства.

Надмірна кількість визначень робить правову норму негнучкою, що може мати негативний вплив. Тому вказується, що дефініції надаються лише окремим юридичним термінам, зокрема тим, які мають вирішальне значення для правового регулювання, а також поняттям, які не мають загальнопоширеного використання чи вживаються у більш вузькому чи істотно відмінному значенні, порівняно із загальноприйнятим [3, с. 180-181].

Під дефектом правової дефініції розуміється невідповідність конструкції визначення відображуваних явищ, процесів, фактів, суспільним відносинам, їх елементам, а також порушення логіки її розташування у структурі джерела права. Найбільш типовими дефектами законодавчої дефініції є двозначність, неточність, декларативність, зайва деталізація, абстрактність, тавтологічність, алогічність законодавчих дефініцій.

До системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання законодавчих дефініцій можна віднести: створення механізму виявлення ситуацій, при яких доцільне створення законодавчих дефініцій; уніфікацію системи техніко-юридичних формул реалізації законодавчих дефініцій та їх закріплення у різних видах джерел права; підготовку методики визначення оптимального обсягу дефінітивного матеріалу, як у тексті окремого джерела права, так і в законодавстві в цілому; систематизацію дефінітивного матеріалу, що міститься в українському законодавстві; створення спеціального Зводу законодавчих дефініцій, розумну конкретизацію в діючій системі права.

Типовими помилками при формуванні нормативної дефініції є надто широке або занадто вузьке визначення поняття; тавтологія у визначенні (помилкове визначення поняття через це ж поняття); визначення невідомого через невідоме (помилкове визначення, коли поняття визначається через таке поняття, яке не визначено); неясність та розмитість ознак, які входять у визначення.

У принципі, займаючи незначний обсяг нормативного тексту, юридична термінологія є його базою та смисловим

фундаментом. Основний фонд юридичної термінології міститься у нормативно-правових актах. Саме вони визначають термінологічні еталони. Дослідження давніх українських термінологічних джерел, ґрунтовна наукова розробка юридичних понять, логічний аналіз і точне визначення, упорядкування правової термінології та вирішення її функціональних проблем - основні шляхи вдосконалення юридичних термінів в Україні.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів : навч. посіб. / В. Артеменко. - К. : Фонд «Європа ХХІ», 2007. - 256 с.
2. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія / І. І. Онищук. - Івано-Франківськ : Лабор. акад. досл. правового регул. та юрид. техніки. Дрогобич : «Коло», 2014. - 228 с.
3. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. - К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. - 312 с.